

ODRŽIVOST: UPORIŠTE PREUREĐIVANJA DIPLOMATSKE TEORIJE²

Sažetak

Diplomatska teorija je u procesu presređivanja. Istina okasneloj. Ovaj rad izdvaja razloge zbog kojih upiranje preuređivanja diplomatske teorije u zamisao održivosti popravlja objašnjavanje stvarnosti raznorodnog diplomatskog preduzetništva, raznolikosti diplomatskog delovanja, partnerstva i spojivosti kao novih obrazaca odnosa današnjih diplomatskih preduzetnika, sve više vođenih svešču o potrebi održivosti prinovljenja praksi sporazumnog upravljanja stvaranjem globalnih dobara i predohranom i otklanjanjem globalnih zala. Ispitane strane pokazuju pronicljivosti zamisli održivosti u razumevanju novih oblika vladavine u izmenjenom globalnom predelu diplomatskog opštenja.

Ključne reči: diplomatija, diplomatska teorija, vladavina, preduzetništvo, partnerstvo, analiza religije, održivost, politički realizam, hrišćanski realizam, ekološki realizam

Početak ove decenije malobrojna skupina istraživača i teoretičara (Cooper, Hocking, 2000; Jönsson, Hall, 2003: 196; Hoffman, 2003; Lee, Hudson, 2004; Jönsson, Hall, 2005) zagovarala je potrebu što bržeg odbacivanja vladajućeg pravilnika („kanona“) mišljenja diplomatije kao „dijaloga među državama“ (Watson, 1982). Zalagala se za gledanje stvarnosti diplomatije takve kakva jeste. Teoretičari nezadovoljni manjkom uviđanja stvarnih izmena diplomatije bili su radi da otklone štete koje taj manjak proizvodi. Spremno su se latili posla. Sabrali su ga u istraživačko pitanje: „Može li se diplomatija spasiti?“ (Constantinou, Derian, 2010: 1)

Tokom 2003, posebno 2004. godine osnažena je svest da preuređenje uvrežene diplomatske teorije iziskuje i suočavanje sa stvarnošću praksi nasilja od mesnih do globalne ravni. Kako bi teorija mogla vršiti upliv na otklanjanje

1 Profesorka, Univerzitet u Beogradu – Fakultet političkih nauka. E-mail: vzorin@gmail.com

2 Tekst primljen 05. novembra 2010. godine.

opasnih praksi odbacivanja sporazumnog upravljanja rešavanjem i predohranom umnožavajućih „problema bez pasoša“ (Annan, [2002] 2010), opredeljeni za njeno presređivanje posvetili su se i uporednom istraživačkom pitanju: „Može li diplomatija spasiti nas?“ (Constantinou, Derian, 2010: 1)

IMA LI SPASA DIPLOMATIJI I NAMA?

Ranih godina devete decenije prošlog veka, posle potresa 11/9, izazvanog takozvanim „padom“ Berlinskog zida 9. novembra 1989. godine, bilo je teorijskih pokušaja u Sjedinjenim Američkim Državama da se umesto uveravanja i razuveravanja u preimućstva tržišta i demokratije za stizanje na „kraj istorije“ (Fukuyama, 1989) ili objave otpočinjanja „sukoba civilizacija“ (Huntington, 1993) osvetli diplomatsko preduzetništvo drugih, a ne samo vlastite suverene teritorijalne države.

Jedan od takvih pokušaja bilo je dokazivanje da duhovnost, uzvišenost, vrlina i religije mogu imati pozitivnu ulogu u upražnjavanju i vođenju diplomatije. Daglas Džonston (Douglas Johnston) i Sintija Sampson (Cynthia Sampson), svesni sputavajuće oštrog razdavanja političkog, javnog i religijskog života u Sjedinjenim Američkim Državama, okupili su grupu istraživača da osvetli moguće pozitivne uloge duhovnosti i religija u vođenju diplomatije. Očekivali su da će dobijeni nalazi pomoći diplomatama SAD da se oslobode obnevidelosti za religiju.

Računali su da će uvidi koliko religija, ta „nevidljiva duša“ društvenosti – ne samo društvu i sredstvima javnog obaveštavanja, već i diplomatama – održivo uticati na popravljane učinaka diplomatskog upravljanja globalnim poslovima (Johnston, Sampson (eds.) 1994). Upozorenja svih radova u ovom zborniku bila su otrežnjujuća. Pronicljivo su ukazala da diplomatsko preduzetništvo nikada nije bilo isključivi zabran država. Nacionalne države ni oti manjem *jus legationis* (prava poslanstva), ni prisvajanjem javne diplomatije, niti zauzimanjem ekonomske i trgovinske diplomatije, a ni zaposedanjem kulturne i intelektualne diplomatije nisu uspele da diplomatsko preduzetništvo zadrže jedino u međunarodnom društvu, društvu koje su one napravile kao teritorijalni suvereni, a zatru ga u svojim građanskim društvima i iskorene ga iz prekograničnih društava – trgovačkog društva i svetskog društva, zaprećavanjem njihovim preduzetnicima da upražnjavaju diplomatiju.

Edvarda Lutvaka (Edward Luttwak) je povlašćenost materijalnih činilaca u glavnini teoretizacije međunarodnih odnosa i diplomatije pokrenula na sabiranje činjenica o važnoj ulozi koju su religije i verski lideri imali u mnogim skorašnjim sukobima. Neodstranjivost „duhovnog“ činioca iz diplomatije najbolje dokazuju sukobi koji ostaju nepreobraženi. Pogotovo to svedoče nerešeni

sukobi. Sukobi ostaju nepreobraženi i nerešeni uglavnom zato što su stvaraoci politike kao oveštalo rešenje i odgovor koristili ekonomske mere. Ekonomske mere, upozorava Lutvak, ne mogu uticati na delatnike čiji su porivi duhovni.

Pretpostavku Zapada, ravnu predrasudi, da važnost religije opada širom sveta, Bari Rubin (Barry Rubin) našao je kao uzrok nespemnosti vlada „zapadnih država“ za ovo doba, prema njegovom sudu, doba „jakih religija, a slabih država“. Harvi Koks (Harvey Cox) izvukao je u prvi plan brojne veličine mnogih svetskih religija, podesne za pružanje pozitivnih doprinosa rešavanju sukoba. Pravljenje mira u kome su se religijski preduzetnici prihvatili diplomatije i unosili novine, podstičući spojivost svojih prednosti sa preimućtvima političkih delatnika, pokazana je studijama slučajeva (Johnston, Sampson (eds.) 1994).

Pokret za moralno naoružanje (Moral Re-armament Movement) bio je jedan od najvažnijih preduzetnika, među nizom religijskih organizacija, olakšavanja razgovora o pomirenju Francuske i Savezne Republike Nemačke posle Drugog svetskog rata. Komisija za pomirenje (Conciliation Commission), koju su obrazovali predvodnici protestantske crkve, olakšala je u Nikaragvi mirovne pregovore vlade Sandinista sa Indiosima poznih 80-ih godina prošlog veka. Kvekeri su, zauzimajući se za pomirenje, pomogli okončanju bijafranskog građanskog rata u Nigeriji.

Nije moguće zaobići doprinos crkvenih velikodostojnika u obezbeđivanju mirnog „izlaska“ iz komunizma u Demokratskoj Republici Nemačkoj. Katolička crkva odigrala je igru pobornika svrgavanja marksovog režima na Filipinima. Crkve su u Južnoj Africi izvele preobražaj, bitan za okončanje aparthejda, napravljenim otklonom nekih od njih od podržavanja aparthejda ka usredsređivanju na podupiranje njegovog okončanja. Mir u Rodeziji/Zimbabveu ne bi bio proizveden bez pojedinca snažnih verskih uverenja i predvodništva hrišćanskih prvaka u pravljenju mira.

Nažalost, napori Dagleasa Džonstona (Douglas Johnston) ni posle potresa 9/11, izazvanog terorističkim napadima u Sjedinjenim Američkim Državama 11. septembra 2001. godine, da nanovo predoči težinu „diplomacije usidrene u veri“ (*faith-based diplomacy*), nisu urodili željenom izmenom. Nije ni ovom zamišlju odvratio prvake odlučivanja i diplomate Sjedinjenih Američkih Država od nizanja neuspeha u ostvarivanju nacionalne bezbednosti ravnotežom snaga i trkom u naoružanju, koje propisuje realpolitika (Realpolitik). Vođstvo SAD odbilo je da uvidi mogućnosti za uspeh diplomatije koji zahteva nužan prekid starih praksi uključivanjem izostavljenih činilaca. Traženo uvažavanje kako religije, tako i ostalih „iracionalnih“ sitnica u novom delovanju bilo je američkim političkim prvacima neprihvatljivo, jer je povlačilo sopstvene izmene uviđanjem da drugi drugačije vide svet i ono što je njima u tom svetu bitno (Johnston, 2003).

ODRŽIVA DIPLOMATIJA

Istraživanje okvira i uslova pod kojima su održivi oblici diplomatije bili upražnjavani i pod kojima mogu biti, kao i razmere u kojima ti oblici mogu unaprediti globalnu bezbednost, a ako ne to, onda barem umanjivati globalnu nebezbednost, spojila su se od sredine prve decenije ovog veka sa obnovljenim istraživanjem nedržavnih delatnika, na jednoj strani, i razumevanjem naloga održivosti, na drugoj strani.

„Održivost“ (*sustainability*) se kao reč probila u vrh rečnika društvenih nauka i diplomatije. Uveliko je vodeći nalog društvenog delovanja. Stigla je do diplomatskog delovanja iz rasprava o upravljanja svetom u cilju obezbeđivanja ekonomskog razvoja održivog bez iscrpljivanja prirodnih izvora i oštećenja životne sredine. Zahtevan je „razvoj koji zadovoljava potrebe sadašnje, bez ugrožavanja sposobnosti budućih generacija da zadovolje sopstvene“ (Bruntland (ed.) 1987).

„Naša zajednička budućnost“ (Our Common Future), kako je zvanično naslovljen Izveštaj Svetske komisije za životnu sredinu i razvoj (World Commission on Environment and Development) – poznate i kao Bruntland komisija, po osobi koja je predsedavala radom Komisije, nekadašnjoj premijerki Norveške Gro Harlem Bruntland (Gro Harlem Bruntland) – bio je sastavljeni „globalni dnevni red promena“.

Ovim Izveštajem 1987. godina postavljena je kao početak razdoblja posvećenosti cilju održivog razvoja. Tri su njegove sastavnice: zaštita životne sredine, ekonomski rast i društvena jednakost. Posle 1987. godine održivost je opstajući gomilala značenje i značaj. Stekla je do danas opšte kulturno značenje. Označava, za diplomatiju bitan, dugoročan uvid (viziju) i prosveteni sebičan interes u ležištu rastuće globalne međuvezivosti i mnogostruke slojevitosti koje povlače suočenost i postojanje svesti da i nehotične i vrednosno neodređene delatnosti mogu uticati na druge, ne jedino i samo odmah, nego i u budućnosti.

Dejvid Džozef Velman (David Joseph Wellman) uveo je u vidokrug diplomatske teorije izraz i zamisao „održive diplomatije“. Njima je pokrio veličine ekologije, religije i etike u odnosima hrišćana i muslimana. Izoštreno ih je predstavio studijom slučaja odnosa Španije i Maroka. Taj slučaj odabrao je kao najbolji okvir razumevanja isprepletenosti i međuzavisnosti naroda dva verska opredeljenja. Ponudio je i način razmišljanja o budućim mogućnostima da hrišćani i muslimani, s neuporedivo više stvaralaštva nego danas, pregovaraju o svojim odnosima (Wellman, 2004).

Odlučnost da se ne povinuje prevlađujućem analiziranju odnosa nacionalnih država po nalogima realističkog gledanja na svet vodila je Velmana

traženju drugačijih polazišta i pretpostavki razumevanja. Neprihvatljivim je držao realistički nalog da se porivi svih političkih uzajamnih delovanja nacionalnih država isključivo traže i nalaze u njihovoj želji da steknu, zadrže i ispolje moć (Wellman, 2004: 1). Uveren da zbog ovakvog sužavanja vidokruga realistički pristup ne uspeva da se probije do stvaranih pokretača međunarodnih odnosa, rešava se da traga za pokretačima međunarodnog saobraćanja u slojevima koje realizam ne zahvata. Tako je stigao do religijskog sloja. Preduzeo je njegovo razlaganje. Nastojao je da time pronikne i u pobude pojedina, religijskih i društvenih pokreta, i politike uprte u identitet. Nastojao je da sve pripremi za razumevanje kako pobude i politike uprte u identitet vrše upliv na vođenje međunarodnih odnosa (Wellman, 2004: 1). Pretpostavio je da će takvim pristupom postići potpunije zahvatanje pokretača ponašanja nacionalnih država.

Polazeći od uvida da politika nikada nije sročena samo na osnovu ekonomskih ili geostrateških razmišljanja, posvetio se pronalaženju mesta otkuda potiče taj niz ostalih uticućih. Smatrao je da se do svih njih može dopreti, i u njih proniknuti unutar „nacionalne moderne religijske kulture“. Ona je pod uticajem „duhovne istorije“ svake nacionalne države, a „u strukturi je uverenja ljudi, ne samo ustanova, i to kako onih koji su njeni predvodnici, tako i svih koji čine stanovništvo“ (Wellman, 2004: 1).

Izrazom „religijska kultura“ Velman je obuhvatio „osobenu veličinu društvenog miljea u kome žive svi ljudi, najčešće prepoznatljivog po geografskom smeštaju, etnicitetu i nacionalnosti“ (Wellman, 2004: 1). Uloga religijske kulture je podučavanje. Ona ljude uči upotrebi „jezika, metafora i oslanjanja na moralne i etičke norme, izvedene iz preovlađujućih religijskih tradicija njihovog posebnog geografskog mesta, mada su za većinu, tobož, postale posvetovljene“ (Wellman, 2004: 1).

Velman je držao da religijska kultura kao politička pojava „ulazi u igru“ u nekoliko okvira (konteksta) (Wellman, 2004: 1). Prvo, nacionalna vlada i ostali delatnici „koriste religijske simbole ili jezik za prenošenje određenog značenja, ili opravdavanja pretpostavljeno svetovnih radnji svom stanovništvu ili drugim međunarodnim delatnicima“ (Wellman, 2004: 1). Velman kao drugi okvir „igre“ religijske kulture prepoznaje upotrebu „religijskog jezika i predstava kao provodnika prenosa značenja i vrednosti među pripadnicima celokupnog stanovništva“ (Wellman, 2004: 1). Treći okvir, odnosno teren gde religijska kultura „igra“ za njega je „pozivanje države i pojedinaca na moralne i etičke norme izvedene iz bitnih religijskih izvora (uglavnom, ali ne i jedino, preovlađujuće religijske tradicije određene nacionalne države)“ (Wellman, 2004: 1). Religijska kultura „igra“ i na četvrtom „terenu“. Ona u četvrtom okviru služi „negovanom predstavljanju koje sprovodi nacionalno

vođstvo da država deluje u saglasju sa, ili iskreno poštujući preovlađujuće religijske ustanove i tradicije u nacionalnoj državi“ (Wellman, 2004: 1). Peti okvir „igre“ religijske kulture je „vladino korišćenje religijskih veza i tradicija za utvrđivanje legitimnosti vođstva i aparata države u očima naroda“ (Wellman, 2004: 1–2).

Odvagao je da se odgovorom na odabrano istraživačko pitanje, kako religijska kultura vrši upliv na pokretanje delovanja učesnika međunarodnih odnosa, može poznati bliska veza religije i moći. Saznanje ove veze preduslov je jasnijeg „razumevanja delovanja nacionalne države, i pronalaženja raznolikih mogućih sredstava popravljanja prekogranične saradnje“ (Wellman, 2004: 2). Antropolozi odavno upozoravaju na neizbežno „izvrtanje“ odnosa religije i moći isključivim usredsređivanjem bilo na otvoreno političke strane religije, bilo na otvoreno religijske strane politike. Oslonjen na to upozorenje Velman prihvata i ponuđen ispravan lek protiv „bolesti neosvešćenosti“. Ta boljka neosvešćenosti prikazuje kako religiju shvataju ljudi u svakodnevnom životu. Nedostatak ovih uvida čini neizvodljivim procenjivanje političkog upliva „religijske retorike vladara i pobunjenika“ (Wellman, 2004: 2).

Trezveno poznajući ograničenosti realističkog pristupa u ovom pogledu, sledstveno je zadao sebi da „slepe mrlje“ tog realizma ispuni vidom postavljenog, izgrađenog i izloženog metoda analize religije u međunarodnim odnosima. Saznajna praznina bila bi popunjena „pružanjem novih sredstava za utvrđivanje versko-etičkih pobuda nacionalne države i njenog stanovništva u odnosima preko međunarodnih granica“ (Wellman, 2004: 2). Svrhu sačinjenog pristupa analize religije u međunarodnim odnosima nije ograničio samo na dopunjavanje „menija“ pristupa proučavanja međunarodnih odnosa, raspoloživih u naučnoj disciplini kojoj su predmet. Očekivao je od njega i prinos postignutog tumačenja kojim bi se „popravili odnosi među nacionalnim državama“ (Wellman, 2004: 2). Upotrebljivost „novog metoda analize religije“ (Wellman, 2004: 2) proverio je studijom slučaja modernih odnosa Španije i Maroka (Wellman, 2004: 2).

Osnovna pretpostavka kojom se vodio bila je da se „većina versko-etičkih normi, koje vrše upliv i pokreću život naroda jedne države (uključujući njeno vođstvo), može utvrditi posmatranjem religijskih tradicija nacionalne države preko hermeneutike zemlje koju zauzima“ (Wellman, 2004: 2). Otuda je kao nalog moderne analize međunarodnih odnosa prepoznao ispitivanje „ekološke lokacije“ stanovništva jedne države i njegovog „ekološkog otiska stopala“ (Wellman, 2004: 2).

EKOLOŠKA LOKACIJA I EKOLOŠKI OTISAK STOPALA

„Ekološku lokaciju“ Velman preuzima od hrišćanskog etičara Danijela Spensera (Daniel Spencer), kao ispitivanje „ljudskih odnosa sa većim stvorenim, uključujući čovekov odnos prema zemlji koju naseljava ili nadzire“ (Wellman, 2004: 2). Time se obezbeđuju uvidi u „norme kojima se vodi ljudsko ponašanje“ (Wellman, 2004: 2). Ostvareni uvidi povlače pristupe razumevanju obrazovanja zajednice, odnose sa onima shvaćenim kao „drugim“ i „reči“ i izraza koje ljudi upotrebljavaju da opišu kako su uspostavljeni, shvaćeni i održavani ljudski odnosi sa ljudima i svim ostalim pripadnicima stvorenog“ (Wellman, 2004: 3). Velmanovo stanovište je da takvi društveni i jezički oblici, osim opisa onoga šta je narodu potrebno i šta mu je činiti da bi preživeo, pokazuju šta ih je religijska kultura u njihovim zemljama podučila da veruju o poreklu, svrsi i vrednosti ljudskog i materijalnog sveta (Wellman, 2004: 3).

Utvrđena i shvaćena „ekološka lokacija“ sopstvene nacionalne države i zemlje ili zemalja sa kojima je u dijalogu raspoloživ je ključ „diplomata za dolazak u posed bitnih sredstava opštenja i građenja mostova“ (Wellman, 2004: 3). Ključem ovog znanja diplomata otvara sebi prostor za određivanje zajedničkih tačaka sporazumevanja unutar „ekoloških lokacija dve različite nacionalne države“. Može na taj način utvrditi „zajednički teren saradnje koja preseca razlike državljanstva, religije, nacionalnosti i kulture“ (Wellman, 2004: 3). Istovremeno, „ekološka lokacija“ je neizostavna za razotkrivanje korena sukoba i suštine „postojećih nejednakosti unutar i među zajednicama“ (Wellman, 2004: 3).

Dodatna alatka, kojom se služio radi razumevanje odabranog slučaja odnosa Španije i Maroka, jeste „ekološki otisak stopala“ (Wellman, 2004: 3). Tu zamisao preuzeo je od Matijasa Vakernagela (Mathias Wackernagel) i Vilijama Risa (William Rees). Oni su „ekološki otisak stopala“ napravili za merenje upliva pojedinca, zajednice, a i nacionalne države na zemljinu biosferu (Wellman, 2004: 3). Uzimajući koliko hektara tla jedna nacionalna država koristi za dobijanje broja prirodnih izvora koji su u upotrebi, izračunavali su koliko daleko preko svojih granica treba preći kako bi održala nivo proizvodnje, potrošnje i zagađivanja (Wellman, 2004: 3). Neke nacionalne države mogu živeti samo od sredstva koje imaju unutar svojih granica, dok je „ekološki otisak stopala“ nekih drugih diljem cele planete (Wellman, 2004: 3). Velman je odmerio da je „ekološki otisak stopala“ neprocenjivo vredan za razumevanje odnosa dve susedne nacionalne države ili bioregiona. Takav otisak je trag koji pokazuje „ne samo nivo zavisnosti jedne zemlje ili regiona od drugog, već i stepen u kome njihov postojeći ekološki odnos utire put za rešavanje sukoba i saradnju“ (Wellman, 2004: 3).

EKOLOŠKI REALIZAM I ODRŽIVA DIPLOMATIJA

Izričito, Velman priznaje još jednu nameru preduzetog rada. To je „uvođenje u govor međunarodnih odnosa dve nove zamisli... ekološkog realizma i održive diplomatije“ (Wellman, 2004: 3). *Ekološki realizam* i *održiva diplomatija* su zamisli ponikle na istom zaleđu. Spaja ih pristupanje poimanju diplomatije „kao ekološkog diskursa“ (Wellman, 2004: 3).

Ekološki realizam Velman je postavio kao filozofsku protivtežu, ili oprečnu filozofsku tačku, stajalište na drugoj strani od tradicionalnog realizma u međunarodnim odnosima. Oprečnost dva načina mišljenja proizlazi iz zauzetih oprečnih uporišta vodećih pretpostavki.

Realistička tradicija u proučavanju međunarodnih odnosa je antropocentrična. Oprečno, ekološki realizam je ekocentričan. Jednako su, zbog oprečnih uporišta, oprečne i usmerenosti posmatranja dva pristupa. Realizam je usredotočen na središnjost vojne i ekonomske snage i moći. Ekološki realizam pruža nova određenja moći. Pronicljiviji je u određivanju moći. Usredotočenosti na središnju sposobnost nacionalne države i bioregiona da sebe ekološki održe omogućavaju mu prodornost (Wellman, 2004: 3). Tradicionalni realizam i ekološki realizam oprečni su i po vodećem pitanju, i po dokazima njegove osnovanosti.

Realizam, barem u svom klasičnom izdanju, pita šta su uzroci sukoba. Dokazuje da je sticanje moći presudno za obezbeđenje mira, kako je to uradio Hans Morgentau (Hans Morgenthau) u zasnivajućem radu ove struje mišljenja u proučavanju međunarodnih odnosa (Morgenthau, 1948). Postoji i u klasičnom realizmu izuzetak od matice zaobilaženja upliva vere u međunarodnim odnosima. Velman ne propušta da prizna da je pod svodom realizma taj izuzetak „hrišćanski realizam“ Rajnholda Nibura (Reinhold Niebuhr). Ali, tom Niburovom „hrišćanskom realizmu“ (Niebuhr, 1953) on ne daje prelaznu ocenu za pronicljivost u religijsku kulturu gde su sadržani moćni pokretači ponašanja ljudi u međunarodnom opštenju. Nađena nepronocljivost pripisana je „hrišćanski realizam“ hrišćanska etika nazivom, a pratilac misaone putanje i zaključaka svetovne matice političkog realizma (Wellman, 2004: 7).

Vodeće pitanje ekološkog realizma jesu vrednosti „ekonomije zemlje“ (Wellman, 2004: 3). Dati odgovori dokazuju da je ta ekonomija neizostavni arbitar vrednosti: „jer novčani sistemi koje su stvorili ljudi ne iskazuju stvarnosti oskudice izvora i granica sveta prirode“ (Wellman, 2004: 3). Ravno najvećem povratku na početak stvaranja ljudskog mišljenja upravo jeste, kako tvrdi Velman, priznavanje da je „sudbina ljudi i ostalih usađeno povezana našom zajedničkom smeštenošću unutar zemljine biosfere“ (Wellman, 2004: 3).

Ekološki realizam koji se uvodi, kao i realizam kome je oprečan, u središtu drži moć. Međutim, viđena u ekološkoj žiži moć poprima drugačije značenje. Drugačija usredotočenost osvetljava moć kao potpuno različitu sposobnost od one koju ističe vladajući realizam. Ekološki realizam određuje moć kao „sposobnost zajednica da nadziru vlastite nivoe potrošnje“ (Wellman, 2004: 4). Umesto da dobija nadmoćne i nemoćne, nadsile i nejake, velike i male, koje u međunarodnom svetu nalazi politički realizam svojim razumevanjem moći, ekološki realizam, iz svog ugla shvatanja i merenja moći, pronalazi društva koja su ili „održiva ili neodrživa“ (Wellman, 2004: 3).

Prema ekološkom realizmu, „opstanak više nije izdvojen za jednu grupu, već je skupno globalni cilj i preispoljno dobro“ (Wellman, 2004: 4). Kada se ovako gledano u „zajednici sudbine“ nađu i ljudi i sve stvoreno, onda je i stvarnost nedeljiva za sve. Ekološkom realizmu prava stvarnost međunarodnih odnosa jeste „realnost zajedničke sudbine“ (Wellman, 2004: 4). Oprečno zahtevima koje realizam ispostavlja diplomatama, ekološki realizam traži da „poslenici upražnjavanja diplomatije iskorače izvan individualističkog dijaloga nacionalne države sa nacionalnom državom i rade, u sređenom višeslojnom pristupu spoljnim odnosima, usredsređeno na unapređivanje zdravlja bioregiona“ (Wellman, 2004: 4). Zaglavlje normativnog zahteva u ekološkom realizmu sadrži obrazloženje da se „mi zajedno moramo okupiti u priznavanju usađenih ograničenja biosfere, radi delovanja u skladu sa stvarnim sposobnostima zemlje da podrži ljudsku potrošnju, ili ćemo svi zajedno propasti poricanjem ovih istina“ (Wellman, 2004: 4).

Održiva diplomatija (sustainable diplomacy) predstavlja drugu novu zamisao koju je Velman rešio da uvede u govor međunarodnih odnosa. Njena svrha je pretvaranje ekološkog realizma u politiku i praksu. Velmanovo izričito zaduživanje diplomatije za sprovođenje saopštenog teorijskog pristupa je već dugo izobičajeno u mišljenju saobraćanja i opštenja među ljudima. Mada je sasvim u duhu svih istorijskih tradicija diplomatske teorije pre Drugog svetskog rada, nije u skladu sa tradicijama teorija diplomatije, prvenstveno tu pripadajućih razumevanja i objašnjavanja diplomatije sastavljenih u teoriji međunarodnih odnosa kao glavnoj radionici polazišta, pretpostavki, ciljeva i načina mišljenja stvarnosti međunarodnih odnosa posle Drugog svetskog rata. Dodeljenim zadatkom sprovođenja u život naloga teorije ekološkog realizma Velman je održivoj diplomatiji postavio za cilj „pravljenje krata terena koji povezuje religiju, tle i moć u cilju analiziranja ponašanja ljudskih zajednica i njihovih odnosa sa biosferom“ (Wellman, 2004: 4).

Stoga *održiva diplomatija* nije ograničeno usmerena na „podsticanje boljih odnosa između šefova država, nego na... unapređivanja boljih dugoročnih međusobnih odnosa stanovništava nacionalnih država“ (Wellman, 2004: 4).

Uslovi izvodljivosti ovako zadužene održive diplomatije su „prisnije i produbljenije razumevanje života, uverenja i zainteresovanosti ljudi 'na terenu'“ (Wellman, 2004: 4). Sledstveno, preduslov za održivu diplomatiju je „spremnost da se napuste stare predstave i prigrle nova sredstva opštenja“ (Wellman, 2004: 4). Slično svim unosima diplomatske teorije u nalaganje diplomatiji šta je, zašto, i kakva treba da bude zahteva se i da njeni izvršioци diplomate budu „savršeni“. Velman za održivu diplomatiju isto postavlja merila „besprekornog diplomate“. Zahteva od osobe, kadre za upražnjavanje održive diplomatije, da joj budu „znana verovanja stanovništva sa kojim će saobraćati, njihovi odnosi prema tlu na kome žive, i odnosi koje vode sa onima koje zovu 'susedima'“ (Wellman, 2004: 4).

Ništa manje nego što su to morale i sve tradicije diplomatske teorije (Sharp, 2009) i Velmanova je održiva diplomatija morala prigriliti „sistemske pristup međunarodnim poslovima, onaj u kome postoji izvorni prostor za nevladine organizacije, religijske organizacije, i različite narodne pokrete u doprinosu celini od obrazovanja politike do delovanja kao diplomata po sopstvenoj meri“ (Wellman, 2004: 4). Poslenici održive diplomatije, prema Velmanu, pozvani su da budu „stvaralački i inovativni delatnici u nastojanju da nadahnu ljude da se 'okrenu zemlji' kao modelu za ponašanje i dugoročne održivosti“ (Wellman, 2004: 4). Shodno tome, položio je opkladu uverenja da će praktičari održive diplomatije, diplomate održivosti (*Sustainable Diplomats*), u krajnjem učinku, biti „među najartikulisanim pobornicima uvođenja analiziranja religije i ekologije međunarodnih poslova u sržne prakse diplomatije“ (Wellman, 2004: 4).

Saglasno značenjima zamisli „održivosti“, od pojave reči i pojma 1987. godine u javnom opštenju do danas, sve više je u svesti javnosti da među ljudima postoje duhovne veze. Svest je uhvatila i činjenicu da različite religije uče ljude da su odgovorni prema najobuhvatnijoj sredini, da imaju odgovornost prema svemu stvorenom, i da se moraju starati za generacije koje dolaze. Opirući se da sledi realistički pristup koji pravi „robu od svega živog što nisu ljudi (ali i većine ljudskog) života“, Velman ekološki realizam i jezički ravna prema sve raširenijem javnom govoru koji iskazuje sve napred pomenute veze i odgovornosti. Tu rasprostranjenu sličnost jezika prepoznao je kao bliskost razumevanja. Zato se opredeljuje da je budućnost na strani koju takav jezik pokazuje.

Velmanovo predviđanje je da će „iz tog jezika nići nove politike ljudi tu gde žive, a pozivajući ih da tragaju za novim pravcima za budućnost“ (Wellman, 2004: 4). Mada nije uobičajeno čuti taj jezik, priznaje Velman, u „hodnicima“ kojima „moć hoda“, taj jezik uvek govore ljudi od škole do radnog mesta (Wellman, 2004: 5). Iako nije izričit u tvrdnji, može se izvesti zaključak

da jezik na koji polaže opkladu kao mesto nicanja novih politika smatra izrazom postojanja svesti čovečanstva o životu u većoj biosferi od one koja je delo ljudskih ruku (Wellman, 2004: 4). Posledično, to upućuje i na proces uobličavanja nove vrste moći u društvu. Moguće je da nastaje spajanje društvene i diplomatske moći u novu vrstu moći, a ne odlivanje neke potpuno nove vrste moći u kalupu održivosti.

Pravljenje novih spojeva sve je prisutnije u stvarnosti. Nastojanja ostvarivanja spajanja postoje i u proučavanju diplomatije. Nije neobično da različite teoretizacije ovog vida prakse sporazumevanja ljudi, te ustanove udruženog upravljanja, posebnog društvenog poziva, osobenog i načina ponašanja i načina mišljenja, kako se sve mogu videti slojevi diplomatije, kojima je svojstveno pronalaženje spojivosti, pokreću težnje „građenja mostova“ i među vidokruzima odvojenih nauka, disciplina i mišljenja. Velman je „održivom diplomatijom“ težio da pomogne građenju mostova među disciplinujućim vidokruzima oblasti „hrišćanske i islamske etike, međunarodnih odnosa, istorije, antropologije i studija ekologije“ (Wellman, 2004: 5), u uverenju da one moraju biti postavljene jedna prema drugoj sveobuhvatnijim dijalogom (Wellman, 2004: 5).

ZAKLJUČAK: SPASA NAM IMA JEDINO ODRŽIVIM DIPLOMATIJAMA

Preuzimanje ispitivanja valjanosti zamisli održive diplomatije za utvrđivanje uslova upražnjavanja diplomatije i njenih različitih oblika bilo je zaleđe konferencije koju je organizovao PRIO Kipar centar (PRIO Cyprus Centre) decembra 2007. godine u Nikoziji. Potom je, maja 2008. godine, održana i radionica Votson instituta za međunarodne studije Braun univerziteta (Watson Institute for International Studies, Brown University).

Posebno je, kao uslov održivosti diplomatije, ispitivano suočavanje sa međuzavisnošću, mnogostrukom međupovezanošću i postojanjem svesti da nečije, tobož „neutralne“ svakodnevne delatnosti mogu omaškom imati upliv na druge, bilo trenutno ili u budućnosti (*Conditions for Sustainable Diplomacy*, 2010). Ovaj projekat održivom diplomatijom označio je posredujuću radnju koja pokazuje osetljivost upravo za prethodno navedene činioce, njima vođena unapređivanja duha saradnje i produžavanje trajanja diplomatskog opštenja, uključujući neprekidno nastojanje i eksperimentisanje u stvaranju uzajamnosti interesa i rešavanja dvostranih ili globalnih problema (*Conditions for Sustainable Diplomacy*, 2010). Vodeća pretpostavka istraživanja bila je da trajanje i neodbacivanje diplomatskog procesa ima sveukupan pozitivan upliv na postizanje globalne bezbednosti. Pretpostavka je potvrđivana studijama slučajeva i pojedinih diplomatskih inicijativa.

Važan cilj projekta bio je dokazivanje da stremljenje ka održivoj diplomatiji ne treba ograničiti samo na odnose koji se uobičajeno označavaju kao diplomatski. Suština zalaganja je proširivanje diplomatskog prostora za raznolike globalne odnose izvan službenih međudržavnih odnosa. Takav zahtev, između ostaloga, iziskuje potanko razmatranje doprinosa nedržavnih delatnika u iskorišćavanju velikog opsega kanala, procesa i ustanova kojima države ne samo da ne raspolazu, nego njima nisu ni dostupni, a postižu rezultate koje uvrežena međudržavna praksa ne može, osobito u pogledu unapređivanja razotuđenja, posredovanja odstranjenja, dekolonizacije, izgradnje mira, solidarnosti i pravde (*Conditions for Sustainable Diplomacy*, 2010).

Jedno od presudnih svojstava održive diplomatije jeste nastojanje da se ponovo uspostavi kao povratna praksa. Nijedan diplomata ne stara se samo o zagovaranju politike i predstavljanju utvrđenih „nacionalnih interesa“. Neuporedivo više njegova je briga „nalaganje upravo onima koji su ga poslali najtemeljitiije sumnje u vlastite potrebe“ (Latour, 2004: 216). Diplomate je prethodnim zahtevom, koji podvlači Bruno Latour (Bruno Latour), na iznenađenje mnogih, zadužio Taljeran (Talleyrand) (Constantinou, Derian, 2010: 3). Propisani posao diplomate je da svom poslodavcu daje savete u čemu i koliko duboko treba da izmeni svoje potrebe (Constantinou, Derian, 2010: 3).

Ovaj posao izvukao je u prvi plan, opet može biti mnogima zaprepašujuće, Makijaveli (Machiavelli, [1522]; 1965). Makijaveli je svog prijatelja Rafaela Điolamu (Raffaello Girolami) savetovao da će službu ambasadora Firenze u Španiji kod Svetog rimskog imperatora nemačke narodnosti obaviti ne samo prikladno, nego i valjano ispravno ukoliko dobro poznaje ne samo ličnost suverena kod koga je odaslat, nego i ličnost svog poslodavca, suverena koji ga je odaslao, i ako prema tim znanjima vešto podesi svoju praksu kako bi među njima posredovao (Machiavelli, [1522], 1965; Constantinou, Derian, 2010: 3).

Težnja ka održivoj diplomatiji, zaista, suštinski otvara raspravu koja vodi u pitanje esencijalističku dvočlanost (binarnost) unutra/spolja. Održiva diplomatija već nazivom utiče na shvatanje da je diplomatska praksa jednako lišena smisla, i održivosti, ukoliko se u isti mah ne odnosi i na domaće i spoljno, unutrašnje i inostrano, na sebe i na drugog (*Conditions for Sustainable Diplomacy*, 2010). Takav povratni raspored neprestano se dokazuje. Potvrđuju ga ispitivani raznoliki slučajevi diplomatske kulture, diplomatije Sjedinjenih Američkih Država posle 11. septembra 2001. godine (takozvanom razdoblju posle 9/11), diplomatske prakse unutar Evropske unije, „paradiplomatiije“ – diplomatije podržavanih (subnacionalnih) delatnika; delovanja nevladinih organizacija u Avganistanu i Acehu; pouka „istočne politike“ Savezne Republike Nemačke tokom hladnog rata; načina bavljenja Severnom Korejom i Iranom,

i diplomatskog isključivanja i otuđenja u Africi (Constantinou, Der Derian (eds.) 2010).

Raznolike preduzetnike na raznim mestima zemlje ni teorije, niti potrebi 11/9 i 9/11, i njima pravdana izdata uverenja o povlašćenim upravljačima poslova među odvojenim, posebno organizovanim društvima, nisu ni uverili, niti prisilili da se ne poduhvataju diplomatije za pravljenje održive sadašnjosti (Stefanović-Štambuk, 2008a; 2008b; 2009; 2010a; 2010b). Metaforično, „prvi“ diplomatski preduzetnik koji je, uprkos svim verovanjima i nalogima, odlučio da „ne pojede glasnika nego da sasluša poruku“ (Freeman, 1997: 71), ovim pronalaskom diplomatije „kao najboljeg što je čovečanstvo do sada smislilo da sila sama ne bi vladala svetom“ (Freeman, 1997: 71), uspostavio je održivost sveta. Slično metaforično prvom diplomatskom preduzetniku, danas su se raznorodni društveni preduzetnici ponovo stvarno latili, kao i od pamtiveka, upražnjavanja diplomatije za pravljenje održive sadašnjosti.

LITERATURA

- Bruntland, Gro (ed.), 1987, *Our Common Future: The World Commission on Environment and Development*, Oxford: Oxford University Press.
- Cameron, Fraser, 2002, *U.S. Foreign Policy After the Cold War: Global Hegemon or Reluctant Sheriff?*, New York: Routledge.
- Conditions for Sustainable Diplomacy, 2010, *PRIO* (dostupno na URL <http://www.prio.no/Cyprus/Projects-Topics/Sustainable-Diplomacy/>; pristupljeno 12. mart 2010).
- Constantinou, Costas M., James Der Derian, 2010, „Introduction: Sustaining Global Hope: Sovereignty, Power and the Transformation of Diplomacy“, *Sustainable Diplomacies*, Basingstoke: Palgrave Macmillan: 1–22.
- Constantinou, Costas M., James Der Derian (eds.), 2010, *Sustainable Diplomacies*, Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Cooper, Andrew F., Hocking, Brian, 2000, „Governments, Non-governmental Organisations and the Re-calibration of Diplomacy“, *Global Society* 14, 3: 361–376.
- Freeman, Chas. W. Jr., 1997, *The Diplomat's Dictionary* (rev. edn.) Washington, D.C.: United States Institute of Peace Press.
- Fukuyama, Francis, 1989, „The End of History“, *The National Interest* 16: 3–16.
- Henrikson, Alan K., 2006, „Diplomacy's Possible Futures“, *The Hague Journal of Diplomacy* 1, 1: 3–27.
- Hoffman, John, 2003, „Reconstructing diplomacy“, *British Journal of Politics and International Relations* 5, 4: 525–542.
- Huntington, Samuel P., 1993, „The Clash of Civilizations?“, *Foreign Affairs* 72, 3: 22–49.
- Johnston, Douglas, 2003, *Faith-based diplomacy: Trumping Realpolitik*, Oxford, New York: Oxford University Press.

- Johnston, Douglas, Cynthia Sampson (eds.), 1994, *Religion, the Missing Dimension of Statecraft*, New York, NY: Oxford University Press.
- Jönsson, Christer, Martin Hall, 2003, „Communication: An Essential Aspect of Diplomacy“, *International Studies Perspectives* 4, 2: 195–210.
- Jönsson, Christer, Martin Hall, 2005, *Essence of Diplomacy*, Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Latour, Bruno, 2004, *Politics of Nature: How to Bring the Sciences into Democracy*, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Lee, Donna, Hudson, David, 2004, „The old and new significance of political economy in diplomacy“, *Review of International Studies* 30, 3: 343–360.
- Machiavelli, 1965, *The Chief Works and Others*, 3 vols. (ed. trans. Allan H. Gilbert) Durham, North Carolina: Duke University Press, vol. I: 116–119.
- Morgenthau, Hans J., 1948, *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, New York: Knopf.
- Niebuhr, Reinhold, 1953, *Christian Realism and the Political Realism*, New York: Scribner.
- Sharp, Paul, 2009, *Diplomatic Theory of International Relations*, Cambridge, New York: Cambridge University Press.
- Stefanović-Štambuk, Jelica, 2008a, *Diplomatija u međunarodnim odnosima*, Beograd: Fakultet političkih nauka; Čigoja štampa.
- Stefanović-Štambuk, Jelica, 2008b, „Teorijski i istraživački problemi međunarodnih studija: slučajevi evropske integracije i diplomatije“, *Politička revija* 7, 4: 1183–1208.
- Stefanović-Štambuk, Jelica, 2009, „Regioni u 'starom' i 'novom' regionalizmu: uspostavljanje novog 'nivoa analize' svetske politike“, *Srpska politička misao* 25, 3: 103–133.
- Stefanović-Štambuk, Jelica, 2010a, „Predviđanja težišnih pravaca međunarodnih odnosa posle globalne krize“, *Srpska politička misao* 28, 2: 297–333.
- Stefanović-Štambuk, Jelica, 2010b, „Da li je diplomatija danas održiva?“, *Međunarodni problemi* 62, 4 (u štampi).
- Watson, Adam, 1982, *Diplomacy: The Dialogue Between States*. London: Eyre Methuen, Ltd.
- Wellman, David Joseph, 2004, *Sustainable Diplomacy: Ecology, Religion and Ethics in Muslim-Christian Relations*, Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Jelica Stefanović-Štambuk

SUSTAINABILITY: THE KEY CONCEPT IN RECONSTRUCTING DIPLOMATIC THEORY

Summary

Diplomatic theory is under reconstruction. The process is long overdue. This article singles out possibilities for improved explanations offered by reconstructed diplomatic theory having the sustainability concept as a pivot. The very concept of sustainability proves able to discern diverse diplomatic entrepreneurs and capture the existing realities of diplomatic encounters. It provides understanding of varied diplomatic actions and new structuring patterns of partnership and connectivity in relations among diplomatic entrepreneurs. The raising awareness that sustainability is highly needed guides the changing patterns of diplomatic entrepreneurs' relationships in finding agreements on innovative practices of multilevel governance for creating global goods and preventing and reducing the production of global bads and disservices. The aspects studied here validate the concept of sustainable diplomacy for navigating understanding and explaining the changed global diploscape.

Key words: diplomacy, diplomatic theory, governance, partnership, entrepreneurship, religious analysis, sustainability, political realism, Christian realism, ecological realism